

ЛІРИЧНІ ІМПРЕСІЇ У ПОЕЗІЇ ВАСИЛЯ ГОЛОБОРОДЬКА (ЗБІРКА «СИНЯ РАДІСТЬ»)

УДК 821.161.2–1.

Олеся РЕБРИК,

*аспірант Львівського НУ імені Івана Франка,
Львів, Україна*

Анотація. Розглянуто особливості збірки «Синя радість» Василя Голобородька, акцентовано на застосуванні імпресіоністичних засобів передачі ліричних настроїв поезії.

Ключові слова: засоби імпресіонізму; враження; семантика синього кольору.

Уважається, що імпресіонізм є сполучною ланкою між реалізмом та модернізмом, оскільки увага до людини як предмета зображення вже акцентувалася на її індивідуальності внутрішнього світу, на неповторності та динамічності людського життя. Це художнє відкриття легко поширилося на інші стильові напрями, а також дало початок літературному імпресіонізму, як самостійному естетичному явищу. Звідси й особливе дешифрування імпресіоністичних кодів у літературі, плюралізм трактування теорії імпресіонізму у прозі та поезії, поява його нових різновидів в національних мистецтвах. Що стосується українського літературознавства, то починаючи з 20-30 рр. ХХ ст. з'являється чимало праць, присвячених імпресіонізму. Проте в період радянського літературознавства цей напрям перестає бути предметом дослідження, а творчість українських письменників-імпресіоністів трактується виключно з позиції реалізму. Згодом, щоправда, інтерес децю пожвавлюється (70-80 рр.), проте стосується це імпресіонізму на рівні художніх прийомів. Лише впродовж останніх десятиліть українському імпресіонізму відводиться та увага, на яку заслуговує окреме стильове явище в історії розвитку мистецтва художнього слова.

Разючу відмінність від попередників художники-імпресіоністи (Моне, Мане, Ренуар, Піссаро та ін.) досягали особливою концепцією кольору в художньому просторі. Юрій Кузнецов, теоретик літератури, що досліджував впливи імпресіонізму в українській літературі ХІХ століття, назвав такий вияв у літературних текстах актуальним художнім простором [1, 14]. У

творчості Василя Голобородька, поета-шістдесятника, представника герметичного напрямку в поезії, згадуваний актуальний художній простір є своєрідною зоною комфорту, в якій творяться кращі зразки сучасної поезії.

Світобачення імпресіоніста є передусім ліричне. Для аналізу з точки зору застосування імпресіоністичних прийомів було обрано збірку Голобородька «Синя радість» (1980). Варто почати із символіки використаного автором кольору. Його можна трактувати з кількох позицій. У міфології синій колір – колір морського простору й неба. Він символізує вірність та чесність, але разом з тим, цей колір викликає тривогу, оскільки часто асоціюється із небезпечною природною стихією – блискавкою (у «Слові о полку Ігоревім» знаходимо: «тріпотять сині блискавиці»). Очевидно, з цієї причини синій колір пов'язаний з потойбічним світом (на Галичині під час жалоби пов'язували голову не лише чорними, але й синіми хустинками) [2, 473]. У деяких регіонах заборонялося накривати весільні столи синіми скатерттинами, а одяг відповідного кольору був характерний для носіння в піст. Однак є й протилежні уявлення. Наприклад, вірять, що чарівна квітка папороті, яку шукають в купальській ніч і яка сприяє щастю людини, цвіте саме синім кольором (хоча у поезії «Метелик тиші» Василя Голобородька купальська ніч означена епітетом «кароока»^{*}). Негативне тлумачення синього кольору характерне й для міфології народів, що живуть на протилежному боці Євразії. Зокрема, в індуїзмі та тибетському буддизмі присутні численні образи синіх злих божеств. Синій, як колір смерті, відомий також у культурах центральної Америки (здебільшого саме бірюзою інкрустували черепи померлих). На підтвердження домінуючого негативної символіки синього кольору можна вважати тезу французького філософа та антрополога Люсьєна Леві-Брюля про те, що зрощення понять синій-біда є настільки стійким, що не потребує доказів [3]. Про семантику синього кольору знаходимо і в Платона. Він пояснює значення блакитного одягу в жерців єгипетського божества Ісіді тим, що, дивлячись на них, підноситься дух до неба. Подібно, видатний римський оратор Цицерон одягався в синє, щоб дати зрозуміти його зв'язок із возвишеним. У давніх римлян синя барва була характерною для

^{*} Тут і далі поезія цитується за виданням: В. Голобородько. Летюче віконце. – К., 2005. – С. 262-270.

Юпітера – бога неба. Що стосується трактування значення синього кольору християнством, то варто згадати, що відповідний колір одягу Богородиці є символом скорботи.

Підсумовуючи такий дещо побіжний аналіз семіотики синього кольору, можна висловити припущення, що синій колір завжди символізує смерть – або як припинення життєдіяльності (негативне значення), або як потойбічне життя, світ мудрості (позитивна символіка). Художники-імпресіоністи часто використовували синю фарбу у своїх картинах. Знаємо багато зразків полотен, де домінує цей колір (Клод Моне «Враження. Схід сонця», Едуард Мане «Прогулянка у човні», Ежен Буден «Гавань в Трувілі», «Вітрильник в Гаврі» тощо).

Палітра збірки Василя Голобородька «Синя радість» [4] складається переважно із основних кольорів: синя радість, синє каміння, сині нитки, жовті сльози, зелений крик, зелені води, зелені помаху, білі води, біла стіна, червоні казки, червоні вежі, чорне чаклування тощо. Проте найчастіше й найбільш семантично навантаженим є синій колір: «усе тут синіє розмовою / і наче джерело» (поезія «Тиха бджола»); «крига синього каміння трутизну цідить» («Холодний мак»); «прадавніх спогадів про блакитне прадавнє» («Любисток листа»); «синя радість читається вертикально» («Синя радість...»); «птахи із сліз уже вимітають день / що дихає самотністю / і огортають синіми нитками кожен з пальців» («Уже зазеленіло деревце...»). Значення цього кольору в збірці досить різноманітне. Часто синьою є не якась річ чи явище, а сам колір виступає цим явищем. Зокрема, в наступних рядках поезії «Вітер мертвих»: «даремно бламати щоб синє вросло у синє...». Первинне враження від тексту помилково наштовхує на думку, що автор фіксує зміну пір року (літо-осінь-зима): «садок заметений порохом утрачених пелюсток», «світиться рана поля до таємного сну». Проте прочитується не сам факт природної зміни, а імпресія переходу, зламу різних духовних станів. Не спостерігається послідовна зміна подій, відчитуються уривчасті фрагменти, зафіксовані у пам'яті наратора, що є характерною ознакою імпресіонізму. Не можемо також одразу сказати, чи є поезія «Біле Різдво» спонтанною асоціацією на тему свята, чи яскравою імпресією конкретно прожитого дня:

*вино прикрашає ув'язнені плечі
зеленими паростками ігор*

*утомлені вітрами далеких полів
виходять у Біле Різдво*

У будь-якому випадку, Василь Голобородько досягнув результату відчуття у читача не випадковості та унікальності описаного: «Угорі німіють вогні дихання / невтримні сльози попід синім огортають / і надовго сум розкошує на долонях болю». І знову автор використовує синій колір із семантикою болю та тривоги.

Послідовники імпресіонізму виводили на перший план повсякденне – непримітні вулички, міські розваги, щоденний побут людей. Тематична палітра митців була дуже багата, оскільки у всьому намагалися передати потужність першого враження від побаченого, надаючи увагу деталям лише в тих випадках, коли видобували їх «з тіні» напоказ. Інколи миттєвий вплив настільки насичений, що створюється певне накладання вражень, за Михайлом Коцюбинським така сукупність імпресій є своєрідними «кільцями психічних процесів». Вдалим прикладом цієї тези є вірш В. Голобородька «Щойно розкуті рослини...»:

*щойно розкуті рослини міняються з пензлем
малими морями барв
мережані зустрічі розбризкують безгоміння
сон інших бур звільняє чистоту
зеленими помахами
чисте сходження крові маячить у темряві
танок диму засновує ніч*

«Бачити, відчувати, виражати – в цьому все мистецтво» – відомий вислів братів Гонкурів (саме їх вважають одними з перших імпресіоністів в літературі) є наскрізною ідеєю збірки Голобородька «Синя радість». Суголосною є позиція ще одного художника-імпресіоніста Огюста Ренуара, який зізнався, що його зовсім не хвилюють процеси, що відбуваються в його мозку, визначальне, на його думку, вміння бачити. Таке вміння бачити й відтворювати за допомогою імпресіоністичного інструментарію певних явищ характеризує Василя Голобородька не лише як непересічного поета, але й як чуттєвого митця.

Використання прийомів імпресіонізму часто базується на відтворенні певної деталі загальновідомого предмета чи яви-

ща. Так, наприклад, біле Різдво, Зелена неділя та Чумацький шлях є знаними фактами дійсності для пересічного читача, проте відтворення імпресії автора у поезіях з такими ж назвами («Біле Різдво», «Зелена неділя», «Чумацький шлях») насичене особистим досвідом наратора, хоча і є фрагментарним, етюдним описом названих явищ. Такою ж ескізністю дихає інший текст збірки – поезія «Краєвид»: «на дно / фортеця / землею / глиною / вапном / камінням / пощербленим / зеленими пагонами вітрів не захищена / піском сузір'їв не затулена / хвилю очей / друзками / зітнутих зітхань не огорнена / занурюється / і / вічно горить той пагорб». Короткі рядки, часто з одного слова, відповідають якраз тому миттєвому враженню, що виникає, коли дивимося побіжно на краєвид за вікном, а потім намагаємось відтворити його із заплющеними очима. Можемо припустити, що йдеться про пагорб слави, де горить вічний вогонь («вічно горить той пагорб»), проте це не так важливо, оскільки поет зафіксував момент не враження, що могло асоціативно відповісти вже колись баченому краєвиду. Поезія «Чорне чаклування...» є спробою зафіксувати ще один краєвид – плинність ріки Дніпра. Автор досягнув ефекту, коли читач спостерігає за віршем, як за картиною. Там хоч і відбувається дія («яскраво піняться лискучі зітхання», «насіння землю пожирає до кісток»), проте вона плинно перетворюється на статику:

*Дніпро повільно тече вітрила його випереджують
під шапкою наповненою землею
виходять невидимі воїни до небіжучої води*

Таким чином, можемо говорити про наскрізну фрагментарність збірки Василя Голобородька «Синя радість». Фрагментарність у тому значенні, до якого показово вдавалися художники-імпресіоністи, зображаючи не сам предмет, а миттєве враження від нього. Ще однією характерною ознакою використання імпресіоністичного методу є відсутність активного ліричного героя, героя, що діє, натомість відчитуємо «спостерігача», що ділиться нотатками власних вражень. Тому складається відчуття, ніби не поет обирає теми для опису, а самі теми ведуть його за собою.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кузнецов Ю. Імпресіонізм в українській прозі кінця ХІХ-ХХ ст. (Проблеми естетики і поетики): автореф. дис. на здобуття вченого ступеню докт. філол. наук: спец. 10. 01. 01 – «українська література», 10. 01. 06. – «теорія літератури» / Ю. М. Кузнецов. – К., 2004.
2. Войтович В. Українська міфологія / Валерій Войтович / К., 2002. – С. 473-474.
3. Леви-Брюль Л. Первобытное мышление / Люсьен Леви-Брюль / http://psylib.ukrweb.net/books/_levbr01.htm.
4. Голобородько В. Летюче віконце: Вибрані поезії. / Василь Голобородько / Вступ. ст. І. М. Дзюби. – К., 2005. – С. 262–270.
5. Мифология. Большой энциклопедический словарь / Гл. ред. Е. М. Мелетинский. – 4-е изд. – М., 1998. – 736 с.
6. Енциклопедія літературних напрямів і течій / Імпресіонізм / <http://www.ukrlib.com.ua/encycl/techii/printout.php?number=9>.
7. Денвир Б. Імпресіоністи: Художники та картини / Денвир Бернанд / М., 1994.
8. Кузьменко О. Художня інтерпретація дійсності в поезіях В. Голобородька та В. Стуса / О. Кузьменко // Вітчизна. – 2002. – № 3-4. – К., 2006. – 591 с.

LYRIC IMPRESII IN VASYL GOLOBORODKO POETRY (COLLECTION «Blue Joy»)

Olesya REBRYK,

*postgraduate of Lviv National University named after Ivan Franko,
Lviv, Ukraine*

Annotation. *The article focuses on the features collections of «Synja radist`» by Vasyl Holoborodko, accented on the use of impressionist transfer lyrical sentiments of poetry.*

Key words: *means of Impressionism; impression; semantics of blue color.*